

NAGEHAN UÇAN EKE**

ERMİŐ DANDAN***

Telif-Tercüme Meselesi: Abdullah Seyyidî'nin Şifâ-i Kulub'u Mehmet Birgivi Efendi'nin Tarikat-i Muhammediyesi'nin Bir Tercümesi Midir?*

The Issue of Copyright And Translation: is
Abdullah Seyyid's Şifâ-i Kulub A Translation of
Mehmet Birgivi Efendi's Tarikat-i Muhammediyye?

Ö Z E T

Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneği, bugünkü anlayışı açarak sahadaki araştırmacıları zorlayan, bir eserin orijinal mi yoksa tercümeden mi meydana geldiğini müŐkül hale getiren bir meseledir. Telif-tercüme çizgisinde Osmanlı müellifinin, kaynak metinden veya birçok kaynaktan ulaőtıđı bilgileri, kendi kültürel seviyesinde işleyerek tercüme etmesinin yanında bütünlüyle olmamakla birlikte kendisinin de katkılarıyla telif eser üretebileceği aŐıkârdır.

Abdullah Seyyidi, XVII. yüzyılda yaşamış, dinî konularla halkı bilinçlendirmiş ve döneminde ortaya çıkan bidâtlere karşı tenkitlerde bulunmuŐtur. Kaleme aldığı Şifâ-

A B S T R A C T

The translation tradition of classical Turkish literature is an issue that challenges the researchers in the field by exceeding today's understanding and makes it difficult whether a work is original or a translation. In the line of copyright-translation, it is obvious that the Ottoman author could not only translate the information obtained from the source text or many sources by processing at his own cultural level, but also could produce copyrighted works with his own contributions.

Abdullah Sayyidi lived in the 17th century, raised awareness of the people with religious issues and criticized

* Makalenin GeliŐ Tarihi: 11.03.2022 / Kabul Tarihi: 09.04.2022. Bu makale, Muđla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 21/124/06/5 kod numaralı, "XVII. Yüzyılda Kadızâdeliler'in İtikâdi GörüŐlerini Yansıtan Bir Akâidname: Seyyidi'nin Şifâ-i Kulub'u (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)" başlıklı yüksek lisans tez projesi ile desteklenen projeden üretilmiŐtir.

** Doç. Dr., Muđla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (nucaneke@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-1699-9395.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Muđla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (ermisdandan@gmail.com), Orcid Id: 0000-0003-3263-713X.

i Kulüb adlı akaitnamesinde de temel dini inanç ve bilgileri aktardığı metnin arka planı dikkatli tetkik edildiği vakit bozuk fikirlerin dine sirayet ettiğini ve ortaya çıkan bidatlere karşı dini müdafaa etmek amacıyla yazılan bir eser olduğunu görmekteyiz. Eserinde yer yer Kadızadeliler'in düşüncelerini yansıtarak akıl hocası olarak gördüğü Birgivi'den iktibaslar gerçekleştirmiş, dini görüş ve fikirlerinin temelini bu şahıs etrafında inşa etmiştir.

Bu çalışmada, Seyyidi'nin hayatına dair birincil ve ikincil kaynaklar mukayese edilerek hakiki şahsiyeti ortaya konulacaktır. Ayrıca telif-tercüme eserin üretimi etrafında XVII. yüzyılda yazılan Şifâ-i Kulüb adlı eserin, Mehmet Birgivi Efendi'nin XVI. yüzyılda Arapça kaleme aldığı Tarikat-i Muhammediyye adlı eserinin tercümesi olup olmadığı tartışılacaktır.

the innovations that emerged in his time. When the background of the text, in which he conveys basic religious beliefs and information, is carefully examined, we see that it is a work that was written to defend religion against the emerging innovations. Incorporating the thought of the Kadızadeliler from time to time in his work, he quoted Birgivi, whom he saw as his mentor, and built the basis of his religious views and ideas around this person.

This work is primary and secondary sources about Sayyidi's life will be compared and his real personality will be revealed. In addition, around the production of the copyright-translated work in the XVII century. The work called Şifâ-i Kulüb, which was written in the XVI century. It will be discussed whether it is a translation of Mehmet Birgivi Efendi's Tarikat-i Muhammediyye, which was written in Arabic in the 16th century.

ANAHTAR KELİMELER

tercüme, telif, Seyyidi, Şifâ-i Kulüb, Birgivi, Tarikat-i Muhammediyye, akaitnâme, 17. Yüzyıl.

KEYWORDS

translation, copyright, Sayyidi, Şifâ-i Kulüb, Birgivi, Tarikat-i Muhammediyye, Islam beliefs, 17th century.

Giriş

Bir metin veya sözü bir dilden başka bir dile çevirme, çeviri manasına gelen tercüme, yalnız lisanlar arasında aktarım değil, iki kültürün birbiriyle karşılaşması, gerekli gördüğü istikamette bu aktarımdan kendisine ihtiyaç duyduğu parçaları temin etmesi ve özümsemesi şeklinde düşünülebilir. Klasik Türk edebiyatında tercümenin edebiyat dışı ürünlerinde çoğunlukla Arapça, edebî tercümelerde ise Farsçanın kaynak alındığı müşahede edilir. Ağâh Sırrı Levend, bugünkü çeviriyi aşan bir manaya geldiğini ifade ettiği Klasik Türk edebiyatındaki tercüme telakkisini dört farklı yöntemle tasnif ederek açıklamaktadır:

- “1. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan tercüme,
2. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler,
3. Eserin konusu aktarılarak yapılan çeviriler,
4. Genişletilerek yapılan çeviriler.” (Levend 1984: 80)

Çeviribilim araştırmalarında, kaynak metnin aktarımında izlenen yöntem sadık ve serbest tercüme olarak ikiye ayrılmaktadır. Sadık tercümede, kelimesi kelimesine/tahte'l-lafz/harfiyyen/aynıyla olarak eksiltme veyahut eklemeye başvurulmadan erek dile (amaç/gaye dil)

aktarımı gerçekleştirilir. Serbest tercümede ise bu halin tam zıttı olarak kaynak metnin aktarılmasında ekleme, özetleme, uyarlama, derleme vb. gibi yollara başvurarak erek dile aktarılır (Yazar 2011: 222). Paker de sadık ve serbest tercüme adlandırılmasına emsal olarak tercüme tarzlarının “harfiyyen” (bire bir) ve “mealen” (serbest) olarak tarif edilmesinin yaygın bir tavır olduğunu ifade etmektedir. (Paker 2014: 41).

Tercüme alanında çalışmalar gerçekleştiren ve alana ciddi katkıları bulunan Saliha Paker, telif ile tercüme arasındaki farka vurgu yaparak geçmiş ile bugün arasındaki zaman diliminde bu iki kavramın yanlıtıcı olabileceğini vurgular. Nitekim müellifin, kaynak metinden veya birçok kaynaktan edindiği bilgileri tercüme etmesinin yanında bütünüyle olmamakla birlikte kendisinin de katkılarıyla telif eser üretebileceğini vurgular:

“Osmanlıca eserlerin tasnifinde telif ile tercüme ayrımı ise bugünkü okurları ve araştırmacıları açısından yanlıtıcıdır, çünkü Osmanlı'nın telif eser anlayışı ile günümüzün orijinal eser anlayışı aynı değildir. İkisi de Türkçe eser üretme kategorisine girer, ama geleneğe göre telif, çoğunlukla yabancı sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen tercüme olabilen, kısmen yazarın bir katkılarıyla üretilen bir eser iken, günümüz anlayışında orijinal, yazarın tümüyle kendi ürettiği kabul edilen eserdir.” (Paker 2014: 38)

Gelenekteki aktarım olgusunun sorunsallaşmasına örnek teşkil edecek bir tartışmaya değinen Demircioğlu, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Kenzü'l-Kübera ve Mehekkü'l-Ulema* isimli eserinde sebab-i telif kısmında geçen “Mütala'a kılanlar bileler ki bu kitab egerçi Türk Dilin'ce te'lifdür ve illa garib tasnifdür” ifadesinden hareketle tasnif yoluyla üretilen bir telif eser olduğuna değinmektedir (Demircioğlu 2009: 163). Ayrıca Demircioğlu aynı eserle ilgili olarak Mustafa Çetin Varlık'ın, eserin Necmeddin-i Razi'nin Farsça kaynaklı *Mirsadü'l-İbad'*ından aktarılmış bir tercüme eser olduğunu söylerken eserin tam metnini yayımlayan Kemal Yavuz'un ise Razi'nin eserini model olarak aldığını aktararak bu eserin telif olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir (Demircioğlu 2009: 163-164).

Demircioğlu'nun yaptığı mukayeselerden birinde Zehra Toska'nın da XVI. yüzyıl mütercimlerinden Salih Çelebi'nin *Mecnun u Leyla* mesnevisi üzerine yaptığı çalışmasında Arap, Fars ve Türk edebiyatları arasındaki "çeviri yollu telif eser üretimi" olarak ifade ettiği metin üretim usulüne değinmektedir. Dönemin çeviri etkinliğini anlamamız bakımından Toska, Salih Çelebi'nin tercüme faaliyeti esnasında anlatım planı ve hikâye motiflerini model olarak Hatifi'den aldığını, bazı beyitleri kendisinin yorumladığını, kimi bölüm sonlarında hikemî veyahut tasavvufî muhtevalar nakşederek farklı niteliğe büründürdüğünü belirtmektedir. Ayrıca Salih Çelebi'nin *Mecnun u Leyla* adlı mesnevisinde nakil, tercüme ve telif şeklinde üç farklı usulün işaretlerini misalleriyle göstermektedir (Demircioğlu 2009: 165).

Paker, Osmanlı tercüme geleneği hakkında müelliflerin uygun gördükleri cihetle tercih ettikleri yolu ve gayelerini şöyle izah etmektedir:

"Osmanlı'da bire bir terceme'den gerekli görüldüğünde uzak durmak, Osmanlı şairlerinin ve müelliflerinin sık sık başvurdukları, hatta tercih ettikleri bir yoldu. Nedenlerine gelince, şöyle düşünmek yanlış olmaz herhalde: Amaçları muteber, yani kanonik sayılan bir kaynak eseri/eserleri esas alarak içinde buldukları edebî-toplumsal-tarihsel bağlama uygun gördükleri yeni ve farklı sayılabilecek görüşleri, bilgileri gündeme getirmek, onları duyurmak, bir bilgilendirme yolunu açmaktı; metni kendi uygun gördükleri doğrultuda genişletmek, eksiltmek, başka kaynaklarla beslemektir; böyle ürettikleri metin de zaman içinde başkaları için bir kaynak metin oluşturabiliyordu." (Paker 2014: 43)

Bu makale çerçevesinde XVII. yüzyıl müelliflerinden Abdullah Seyyidî'nin kaleme aldığı *Şifa-i Kulub'un*, XVI. yüzyıl âlimlerinden Mehmet Birgivî Efendi'nin döneme tesir eden ve defalarca şerh ve tercümesi yapılan *Tarikat-i Muhammediyye* isimli eserinin tercümesi olup olmadığının izi sürülecektir. Öncelikle çalışmada, Abdullâh Seyyidî'nin eserlerinden hareketle hayatı hakkında malumat verilecek ve son yapılan çalışmalardan gerekli görülen bilgiler tenkit süzgecinden geçirilerek yorumlanacaktır. Sonrasında ise Birgivî Mehmet Efendi'nin *Tarikat-i Muhammediyyesi*'nin 2017 yılında Mehmet Fatih Güneş tarafından sadık

tercüme yöntemiyle kelimesi kelimesine tercüme metni ile *Şifâ-i Kulub*'taki kimi bölüm ve kısımlar mukayese edilecek ve *Şifâ-i Kulûb*'un telif mi yoksa tercüme mi olduğuna dair hüküm verilerek eserin edebiyat tarihimizdeki yeri ortaya konacaktır.

1. Abdullah Seyyidî'nin Hayatı ve Eserleri

İncelediğimiz *Şifâ-i Kulûb*'un yazarı olan Abdullâh Seyyidî hakkında kaynaklarda doğrudan bir bilgi bulunmamakla birlikte onun hayatına dair malumata eserlerinden hareketle öğrenmekteyiz. XVII. yüzyılda yaşayan Seyyidî'nin Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah bölümünde 387/1 numarada kayıtlı nüshada yer alan "*Hazâ Fihris[t]-i Şifâ'ü'l-Kulûb Li-Seyyid Abdullâh*" başlığında hareketle isminin Abdullah olduğu söylenebilir.

Seyyidî, *Şifâ-i Kulûb*'unda Niğde'nin Bor ilçesindeki Ereğli ile Çifte Han arasındaki Ulukışla adındaki mevkide doğduğunu ve kazanın diğer isminin ise Sücaeddîn olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca muhtelif tarihlerde Adana, Aksaray, Kayseri, Karaman, Konya gibi şehirlerde bulunduğunu da belirtmektedir. Vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda Seyyidî'nin H. 1091/M. 1680-81 tarihinde hayatta olduğunu görmekteyiz:

"Yeni Han didükleri Ereğli ile Çifte Han beyninde Ulu Kışla dimek ile ma'rûf mevzi maskat-ı re'simdür hattâ bin seksen bir târîhinün ibtidâ' cum'a şevvâlinde te'ehhülen mevâtınım Ereğlidür bin seksen sekizde Adana'da, seksen yedide Aksaray'da, bin toksan birde Kayseriyede ve bilâ-ta'yîni't-târîh mükerreren Karaman'da ve Konya'da ve Nigde ve Bor ve kendi kazâmuz Şücâ'e'd-dîn'de..." (118a)

Şifâ-i Kulûb adlı eserinden önce manzum bir akaitname kaleme aldığını söyleyen ve yer yer buna işaret ederek "*tafsili manzumemizde mezkûrdur*" şeklinde bilgiler aktaran Seyyidî'nin *Manzûme-i Akaid* isimli eseri üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Gülsüm Özcan (2013), tezkirelerden incelediği Seyyidî'ler hakkında çıkarımda bulunarak

---

¹ Sadece bir nüshada Seyyid Abdullâh yazmaktadır. Diğer nüshalarda ya Hazâ Fihrist-i Şifâ'ü'l-Kulûb Li-Seyyid şeklindedir ya da hiç başlık bulunmamaktadır.

yazarın şiirinde Seyyidî ve yer yer Seyyid mahlasını kullandığını belirterek *Manzûme-i Akâid*'inin içerisinde geçen bir tarihten hareketle Seyyidî'nin 1691 yılında hayatta olduğu düşüncesindedir ve Safâyî *Tezkiresi*'nde o tarihte vefat etmiş asıl adı Mehmed olan Seydî ile Hüseyin Seyyid olma ihtimali üzerinde durmaktadır. Mahlasında şedde olduğu düşüncesinden umumiyetle Seyyidî mahlasıyla karşılaşmasından dolayı Hüseyin Seyyid olmasının gerektiğini vurgulamaktadır (Özcan 2013: 13-14). Biz bu değerlendirmenin yanlış olduğu kanaatindeyiz. Zira çalışmada değerlendirdiği Hüseyin Seyyid hakkındaki biyografik bilgiler şöyledir: “*Sâdât-ı âlî-derecâtdan meşâyih-i Halvetiyye'den Hâcî Evhad Şeyhi denmekle meşhûr-ı cihân olan şeyh-i celîlü's-şândır. Zagferânbolu kasabasından zuhûr edip İstanbul'a gelip ol asrın kutbu Nûri Abdü'l-ahad Efendi nâm velî-i kâmiliden inâbet ve ol azîz-i muhteremin terbiyesiyle tahsîl-i ulûm-ı hakikat ve tekvîn-i merâsim-i tarîkat edip...*” (Çapan 2005: 284-285). Yukarıda da belirttiğimiz üzere Şifâ-i Kulûb adlı eserinde Seyyidî, kendi isminin Abdullâh² olduğunu ve kendisinin de Niğde'nin Bor ilçesinde doğduğunu ve kazasının da Sücaeddin olduğunu beyan etmiştir. Özcan'ın verdiği bilgilerde ise ihtimal dâhilinde gördüğü Seyyidî'nin isminin Hüseyin ve doğum yerinin Safranbolu olması yanlıştır. Ayrıca el aldığı kişinin Abdulehad Nuri Efendi olması da ilgi çekicidir. Çünkü Abdulehad Nurî, Abdülmecid Sivâsî'nin yeğenidir ve yalnızca telkinleriyle değil eserleriyle de Kadızâdeliler'e tenkitler yönelten bir kişidir. Bu sebeple Seyyidî'nin bir Kadızâde taraftarı olduğu ve eserindeki düşüncelerini Kadızâde kimliği ile açıkladığı bilindiği için Abdulehad Nurî'den el alması zor görünmektedir.

Seyyidî, *Manzûme-i Akâid* adlı eserinde babasının vefatına tarih düşürdüğü “*Fî Beyâni Târîh Vâlidî'l-Merhûm Rahmetullâhi Rahmeten Vâsî'aten*” adlı manzûmesinde kardeşlerinin isimlerini de vermektedir. Verdiği bilgiler ışığında Mustafa, İsa, Ali ve Rahman adlarında kardeşleri olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca babası hakkında malumat verdiği *Şifâ-i Kulûb* adlı eserinde de geçen “*hulâsa beş evlâd-ı zükûr dört de evlâd-ı inâse mâlik idi, merhûm Hamza Efendi hazretleri ile gâliben altı şart-ı câmi' olmak üzere âhîret karındaşları idi...*” şeklindeki bilgiler kardeş sayısını

² Üstelik Gülsüm Özcan'ın hazırladığı *Manzume-i Akaid* adlı eserde Seyyidî dört erkek kardeşinin adını verirken kendi ismini de zikretmektedir.

doğrulmaktadır. Üstelik Seyyidî'nin dört de kız kardeşi bulunmaktadır. Babasının en yakın dostu hem *Manzûme-i Akâid*'de hem de *Şifâ-i Kulûb*'de Hamza Efendi isminde bir kişi olarak geçmektedir. Babasının vefat tarihi Safer 1076 (Ağustos/Eylül 1665) şeklindedir:

Bir ebî âlî-vücûda irmişidüm bir zamân
Hâlıkınun emrine münkâd idi *fî külli ân*

Bu hakîr-i bî-vücûda sa'y iderdi her mahal
İlm iledür bil sa'âdet dirdi hem havf-ı ecel

Lîk kadrin bilmede men' eyledi tûl-ı emel
Ömri irmiş âhire geldi ana câm-ı ecel

Rûy-ı verdin ru'yete yok imiş nasîbim n'eyleyem
Lîk-i bî-had dâ'yı def' için birazcuk söyleyem

Yevm-i haşre rihleti dindi safer mâhındadır
Dilerim kim halk-ı âlem hayr ile âhındadır

Zâlimi sevmezdi aslâ âlimi bilmez n'ide
Âmil anlarsa dilerdi kim bine bile gide

Âh iderdi derd ile meşgûl idi hem virdile
Ba'de ilm-i hâl idi ammâ itme ta'nı virdle

Virdi meşrû' ile vâsıl ola kişi virde kim
Olmaya muhtâc tabîbe mübtelâ her derde kim

Yâr-ı gârı Hamza Efendi idi fî külli'l-mahal
İkisi de geçdi göçdi geldi çün câm-ı ecel

Paşa beg aga vü monlâ ârz'idirdi görmege
Ragbet itmezlerdi aslâ bunlar anı görmege

Söylemekde ömr-i Nûh olsa tamâm olmaz firâk
Seyyidî gayrı ne çâre *el-firâku el-firâk*

İsm-i evlâd-ı zükûr târîhe zam it fâ-yı âh
Mustafâ Âsâ Alî Rahman ‘abd-i Abdî ilâh (1076)

Yine *Manzûme-i Akâid* adlı eserinde “Fî Beyâni Târîhü’l-Vâlidetü’l-Merhûmeti fi’l-Girid” başlıklı şiirinde annesinin Girit’te 1093 (1682)’te vefat ettiğini görmekteyiz:

Ey bu pür-isyâna ne hâl üzre gitdün vâlidem
Bilmedükçe gülemem ben tâ ilâ-rûzi’l-cezâ

Havf-ı deryâ ehl-i evlâd mâni’ oldı diyerek
Terk olundı sıla yâ Rab korkaram itdim ezâ

Bari bilmemiş olaydım hâl-i evlâd neydüğün
Yâ Rahîm Mevlâ ne ola Seyyide eyâ kazâ

Yüz bin isyân ehlinün isyânını afv eylemek
Sana lâyük bir sıfat bu mücrime cürm-i sezâ

Bu tazarru’ cürm ile hem inkisâr-ı kalb ile
Zann-ı aaleb afvun ola i’tibâr olmaz sezâ

Pek nedâmet geldi bana itmeyem cürm-i günâh
Ba’de bulmaya fırsat son melek isyân yaza

Vâlid ü hem vâlidem mevtini görmek olmadı
Sırr-ı hikmet fikrin it Seyyid budur çünki kazâ

Âh iderdüm derdile dirdim vü hem virdüm idi
İrişe sıhhatle cân evvel bahâr ile yaza

Seyyidî hatm-i kelâm it söyle târîh ibret al
Öz vücûdunda olursa virme isyâna rızâ

İşidüldi bî-ayn târîhe zam eylen ferâğ
Ey bürâderler bize sizden size bizden ‘azmi (1093)

Yine aynı eserinde Seyyidî “Fî Beyâni Târîhü'l-Mevlûde” başlığındaki şiirinde Zeynep ismindeki kızının 1082 (1671-72) tarihinde doğduğunu söylemektedir:

Şârî'ün emri tenâküh kavline i'mân iden
Şübhe itme ol tenâkühden tenâsüldür murâd

Bil bu ni'met kadrine câhil olup akse giden
Şübhe itme olalar dâreynde anlar nâ-murâd

Lutf-ı Rabbine mazhar olup kâr iden bu hasleti
Çok ni'âmdan hisse alur hâsıl olur mâ-yürâd

Küllî şey'in hâlıkı hallâk-ı âlem şübhe yok
Ol gelür elbet vücûda ide mâdâme ârâd

Fî cemî'i'l-vakti ve'l-ani bize ihsân itdi kim
Hîbede takdîm olandan kıldı Rabbüm ber-murâd

Dahı bir vâzıh misâli dinür ana dâ'îye
Târîhidür gayn u fâ u bâ u Zeyneb dahı ad (1082)

Yine mezkûr eserinde “Fî Beyâni Mâ-Kîle Hîne Re'yi Ba'zi'l- Harâbâti Fî Tarîki'l-Kostantiniyyetin Sene İsneyn ve Tis'in ve Elf” başlıklı manzumesinde Seyyidî, 1092 yılında İstanbul yolunda iken taşradaki bazı kötü durumdaki köyler hakkında bilgiler sunarken yaşadığı dönemdeki ahlâkî çöküntüyü de eleştirmektedir. Daha sonra cihanı saran zalimlerin eziyetlerine karşılık Allah'tan bu derde derman olmasını ummaktadır:

Biraz vasfın diyem bu kâ'inâtun
Ki dinlen lutf idüp ey ehl-i îmân

Acâyib kesreti var münkerâtun
Husûsâ kahvellerle cümle büldân

Bulunmaz bir kişi kim ide nehyi
Bilinmez kimdür iden emr ü nehyi

Ki bilenden biri iderse nehyi
Ke-enne ol olur min ehl-i îmân

Niçün feryâd olunmaz bil bu kâra
Açıkdur bâb-ı Mevlâ âh u zâra

Gel imdi derdinün dermânın ara
Bulam dirsene eger cennât-ı rahmân

İlim bir nûr idi ref' oldı kadri
Ki lâ-yedri dinenler didi yedri

İlâhî lutf idüp şerh eyle sadrı
Ki hattâ görmeyem iğvâ-yı şeytân

Bu nefis ile hevâ şeytân-ı bed-kâr
Bulardur şübhesiz a'dâ-yı bî-âr

Husûm idinmez isen âhir ü kâr
Olırsardur yerün dûzahla nîrân

Bir ucından nice feth-i kurâlar
Ki feth iden guzât ecrin bulalar

Velâkin taşrada yüz bin kurâlar
Görinür cümlesi berbâd u vîrân

Çıkar teftîşci def' için fesâdı
Hemân teftîşcidür halk içre adı

Alur mâlın kılur ehl-i fesâdı
Fesâd üzre ider ibkâ-yı tuğyân

Ki atlar beslenür def'-i fesâda
Müheyâyâdur nazîri çok mesâda

Koyan ol mu'cizâtı bir asâda
Yerine yetürür gam çekme ey cân

Velî hîç sabra kalmadı mecâlim
Cihâmı büsbütün tutdu mezâlim

Re'is olan diyeydi bu ne zâlim
Gülerdi cümle halk olurdu handân

Ki Seyyid muhlisem oldum münâcî
On iki yıl durur oldum du'âcı

Eger bu def'a def' olmazsa acı
Hudâdan umaram bu derde dermân

Seyyidî, *Şifâ-i Kulûb*'unda küçük yaşlardaki bir hikâyesini anlatırken anne ve babasından “merhum” ve “merhume” şeklinde bahsetmektedir. Yukarıda belirttiğimiz üzere babası 1076 (1665), annesi de 1093 (1682) yılında vefat etmiştir. Dolayısıyla eserini kaleme aldığı yıllarda anne ve babasının hayatta olmadığını ve *Şifâ-i Kulûb*'unu 1682'den sonraki bir tarihte yazıldığı söylenebilir. Bundan başka küçük yaşlarda babasından aldığı eğitimi ve altı yaşlarında Kur'an'ı hatmettiğini de açıklamaktadır:

“Bu hakîr-i pür-taksîr sûre-yi Fâtiha'da heceyi bırakmış idüm ve altı yaşında mushaf-ı şerîf hatm itdüm ve pederim merhûmdan bir yılda sarf tamâm itdüm. Bir ev içinde yaturken gündüz topumu oynadum, dersimi müzâkere itdüm, samranmamdan merhûm dinler ve bilür imiş, eger oyun samranursam sabâh dersim okurken peder her ne oynadım ise görmüş gibi haber virürdi ve beni hayret alurdu. Ve dersim samranmış isem gâyet severdi ve ohşardı, hattâ nice kerre binânun ve maksûdun mefhûmını uyku arasında tamâmen indürür imişim. Beni uyarup vâlide-i merhûmeye rahmetullâhi te'âlâ aleyhimâ ve alâ sâ'ir-i ecdâd-ı ümmehâtü'l-mü'minîn ve ümmehâtihim nefis ta'âmlar bişürüp yedürdüğü olurdu.” (117b-118a)

Şifâ-i Kulûb adlı eseri bilim dünyasına ilk kez tanıtan Mücahit Kaçar, makalesinde Seyyidî'nin kaleme aldığı manzum eseri *Manzûme-i*

*Akaid'*inde yer alan “Ve Kâle Aleyhi’s-Selâm Lâ-Yedhulü’l Cennete Hubbün Velâ Behîlün Velâ Mennânün Sadaka Resûlullâh” başlıklı manzumesinin bir yerinde, yaşının kırk beşe yaklaştığını ifade ederek yaşadığı asırda hoş görülme yen yeni adet ve uygulamalardan şikâyet ettiğini ve şiirinin başlığındaki tarihin de 1092 (1681-82) olduğunu beyan etmektedir (Kaçar 2018: 80). *Şifâ-i Kulûb'*unda da yer alan beyit şu şekildedir:

“Kırk beşe yaklaştı sinnün n’olacaksın âkîbet
Hak rızâsın koma elden öleceksin âkîbet” (Kaçar 2018: 80)

Kaçar, bu beyitten hareketle Seyyidî’nin eserini kaleme aldığındaki yaşını şu şekilde değerlendirmektedir:

“Bu bilgilerden hareketle yazarın Manzûme-i Akâid’i ve Şifâ’-i Kulûb’u aynı sene içerisinde yani H. 1092/ M. 1681-82 tarihinde 45 yaşındayken telif ettiği söylenebileceği gibi, yazarın Şifâ’-i Kulûb’u daha sonra yazdığı halde Manzûme-i Akâid’den alıntılacağı bu beyitteki yaş kısmını önemsemediği de söylenebilir. Her iki durumda da Seyyidî’nin H. 1092/M. 1681-82 yıllarında hayatta olduğu kesindir.” (Kaçar 2018: 80)

Son dönemlerde Seyyidî adlı bir şahıs üzerine makale yayımlayan Suat Donuk, araştırmasında Seyyid Mehmed Efendi adlı bir kişinin *Hac Menzîlnâmesi'*nden bahsetmektedir. Seydi Kiraz ve İdris Söylemez isimli araştırmacılar da, Donuk’un makalesinden bir yıl sonra aynı müellifin “Manzûm Menâsik-i Hac” ve “Dinî Manzumeler” adlı eserlerini tanıtmışlardır. İncelediğimiz bu çalışmalarda, *Şifâ-i Kulûb'*ün yazarı olan Abdullah Seyyidî’ye dair izlere rastlamaktayız. Yukarıda da bilgilerini verdiğimiz Seyyidî’nin de Niğde’nin Bor ilçesindeki Ereğli ile Çiftehan arasındaki Ulukışla adındaki mevkide doğduğunu hatta kazasının da Sücaeddin olduğunu ifade etmiştik. Donuk’un çalışmasında bahsettiği *Hac Menzîlnâmesi* müellifinin bizim çalışmamızdaki kişiyle benzerliği açıktır. Donuk’un incelediği müellifin, Iğın, Konya, Karapınar, Ereğli, Yenihan ve Çiftehan (Ulukışla) gibi birçok şehirden geçerek hac yolculuğuna devam ettiğini, doğum yeri ve yerleşerek yurt edindiği mahallin Ulukışla ile Ereğli arasında bulunan Yenihan denilen mevki olduğu anlaşılmaktadır:

“Ilgın u Lâdik’le Konya ismidir Karabınar
Mevtnın şehr-i Ereğli andadır âlî bınar

Gel merâma maskat-ı re’sim olandır Yenihan
Altı sâ’atdır oradan tag içinde Çiftehân” (Donuk 2019: 132; Kiraz
2020: 4)

Kendi ifadesine göre Seyyidî, insanları otuz üç yıl süre boyunca gafletten uyandırıp hak yolunu gösterdiğini fakat davete icabet eden kişinin az olduğunu söylemektedir. Bu konuda Donuk ve Kiraz şeyhlik makamında olduğunu ifade ederler fakat bunun belirsiz ve yetersiz olduğunu kanaatindeyiz:

“Otuz üç yıldır işim Hakk’a bu halkı hakk ile
Da’vet ammâ az buldum Hakk’a tâbi’ hakk ile” (Kiraz 2020: 4)

Yine *Nazm-ı Peygamberân* adlı eserinde geçen “sükî” kelimesinden hareketle Seyyidî’nin hayatının bir döneminde çarşı halkından olan, pazarcılık yapan bir kimse olarak ticaretle uğraştığı da anlaşılmaktadır:

“Ey şefî’-i âsiyân sükî-i kemter çâkerin
Yâ ilâhî kıl müyesser sükî-i bî-çâreye” (Kiraz 2020: 4)

Donuk’un verdiği bilgiler ile inceleme konumuz olan Abdullah Seyyidî hakkındaki bilgiler şimdiye kadarki kısmı tutarlıdır. Fakat sonrasında Donuk, Seyyidî’nin biyografik bilgisini kaynaklardan eşleştirme esnasında hata yapmaktadır. Nitekim Seyyidî mahlasıyla birçok şairin şiirler yazdığını ifade ederek yaşadıkları çağ, doğum yerleri ve hayatları hakkındaki bilgilerden iz sürerek Rumeli Kazaskeri Uşşâkîzâde Seyyid Abdullah Efendi’nin oğlu Seyyid Mehmed Sadreddin Efendi, Şeyhülislam Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi, Seyyid Mehmed Emin Baba ve Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi adlı kişilerden çıkardığı listeden eşleştirdiği Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi olduğunu -ki biz yukarıda bu kişinin adının Abdullah olduğunu ve kendisi de şiirinde böyle ifade ettiğini söylemiştik- söylemektedir. Abdullah Seyyidî’nin *Şifâ-i Kulûb*’undan işaretlerini sürdüğümüz tasavvufî düşünce yapısına olan tenkidi, katı bir Birgivî takipçisi ve Kadızadeliler’in düşünce yapısıyla aktardığı dinî kimliğine bakılırsa Seyyidî’nin, Donuk’un atfettiği şu bilgilerle de tutarsızlığını tekrardan gösterecektir:

“Hz. Muhammed’in soyundan gelen Şeyh Mehmed Efendi fukara ve dervişlere varını yoğunu yediren, keramet sahibi biri idi. Bir defa babasıyla, bir defa da ömrünün sonlarına doğru hacca gitti. İlahî cezbe ile içine doğan hisleri Seyyid mahlasıyla şiirlere döktü.” (Donuk, 2019: 131)

Kiraz da, Donuk’un bilgilerini iktibas ederek hiç sorgulamadan Seyyid Mehmet olması üzerinde durmaktadır:

“Şairin “Seyyid” mahlasıyla şiirler yazması, Konyalı olması ve 1110/1698-99 yılında hac seyahatine çıkması somut bilgiler olduğundan bu bilgileri esas alarak kaynaklardan şairin kimliğini tespit etmeye çalışacağız. Kaynaklar tarandığında birden fazla müellifin “Seyyid/Seyyidî” mahlasıyla şiirler yazdığı görülmüştür (Çiftçi, 2017, ss. 254-255; Erdem, 1994, ss. 167-168; Genç, 2000, s. 238; İnce, 2005, ss. 410-412; Mehmed Süreyya, 1996, s. 1503). Şairlerin yaşadıkları dönemler, doğum yerleri ve hayatları hakkındaki diğer bilgiler dikkate alındığında, Konyalı Seyyid Mehmed Efendi’nin Menâsik-i Hacc’ın müellifi olma ihtimalinin daha ağır bastığı görülmüştür.” (Kiraz 2020: 4)

Seyyidî, 1110 (1698/99) senesinde hacca gitmiştir ve bunu da manzum olarak kaleme aldığı hac menazilnamesinde belirtmiştir:

“Bin yüz on târîhine oldı müsâdif ‘azm-i hacc

Hak te’âlâ virdi kudret olamaz takdîre lecc” (Donuk 2019: 149-150)

Ayrıca Seyyidî, hac yolculuğuna çıktığı sırada iki çocuğunun olduğunu söylemektedir:

“İki yavrım[1] kodum evde bir okur okudur

Ol biri okur ol anı gâhî gâhî kakıdur” (Donuk 2019: 150)

Kütüphane kataloglarının verdiği bilgiler ve Gülsüm Özcan’ın tez çalışmasında sunduğu Seyyidî’ye ait eserler *Dîvân*, *Manzûme-i Akâid*, *Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî*, *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgiövî*, *Esrâr-ı İşrâk*, *Risâle-i Seyyidî*, *Eş’âr* şeklindedir. Öncelikle kütüphanelerde yaptığımız incelemeler esnasında *Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî*, *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgiövî* adlı eserlerin *Manzûme-i Akâid*’in içinde yer aldığını

görmekteyiz. Birçok nüshası bulunan *Manzûme-i Akâid*³'in küçük küçük risalelerden oluştuğunu ve bu risalelerin müellif tarafından isimlendirilmediğini görmekteyiz. Bu isimlendirmenin de kütüphane katalogçuları tarafından yapılması karışıklığa neden olmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 03533 numarada kayıtlı olan nüshadan hareketle eserin yapısı şu şekildedir: Arapça bir varaklık girişten sonra 2b-24a'ya kadar "Hamdulillâh şugl-i nazma râgıb oldum bir zamân / Gûn-be-gûn itdi terâkkî kalbde anun lezzeti" nazmıyla başlayan kısım yer almaktadır. 24b'de "Hamd ile bed idelim dahı bismillah ile / Fıkh-ı Ekber nazmın ihvana esas u itikad" ile başlayan bölüm ise 27b'de nihayetlenmektedir. 28a-33a varakları arasında "Hamd-ı evvel it Hudaya saniyen eyle salat / Böyledür cümle ibada emr-i fahr-i kâinat" ile başlayan manzume yer almaktadır. 33b-36a varaklarında "Hamd ile bed oldı bil bu nazm-ı nahv-i Birgivi / Hamde layıkdur kalamı çok kemal-i Birgivi" şiiri ile başlayan kısım bulunmaktadır. Bir varaklık boş sayfadan sonra 38b-46a arasında ise çeşitli akait konularını kapsayan başlıklar mevcuttur. Gülsüm Özcan, bu metinleri *Manzûme-i Akâid* içinde müstakil bir esermiş gibi okumasına

³ Seyyidî'nin *Manzume-i Akaid*'inin kütüphanelerdeki katalog bilgileri şu şekildedir: Dînî Bir *Manzûme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba Koleksiyonu, No: 00523M-15, vr. 39; *Manzûme fi'l-Ahlâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 03644, vr. 46; *Manzûme fi'l-Ahlâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 03533, vr. 46; Dînî ve Ahlâkî Bir *Manzûme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 03460, vr. 52, *Fıkh-ı Ekber'in Manzum Tercümesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-002, vr. 36-39; Dînî Fıkhî *Manzumeler*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-001, vr. 1-36, Dînî *Manzumeler*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-004, vr. 43-64, *Nazm-ı Nahv-i Birgivi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-003, vr. 40-42; *Nazmü'l-Akaid*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 2301/1, v. 8b-54a; *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber*, Millet Kütüphanesi, A. E. Manzum Koleksiyonu, No: AEMnz836/2, v. 28a-31a; *Şerh-i Nahv-i Birgivi*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 3324, v. 1b-3b; *Manzume-i Ahlakiyye*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 1980/1, v. 1a-50b; *Manzume-i Takva*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 7123/1, v. 1a-45b; *Manzûme-i Terceme-i Fıkh-ı Ekber*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 8205/2, v. 28a-31a; *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgivi*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 8205/3, v. 31b-45a; *Nazm-ı İlm-i Ahlak*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 10120, v. 34.

rağmen farklı eserlermiş gibi ayrı ayrı olarak sunmuştur. Biz de karışıklığa sebep vermemek adına *Manzûme-i Akâid*'in akait konularına yer veren müstakil bir eser olarak ele alınması gerektiği düşüncesindeyiz. Diğer eserlerine baktığımızda ise ona atfedilen *Eş'ar* adlı eserinin bir şiir mecmuası olduğunu ve içinde Seyyidi'ye ait hiçbir iz bulunmadığını tespit ettik. *Dîvân*'ına da göz attığımızda divan hususiyetlerini taşımayan bir yapıdadır ve ona ait hiçbir işaret yer almamaktadır. Kütüphane katalogçuları tarafından *Esrâr-ı İşrâk* olarak isimlendirilen eserin de *Şifâ-i Kulûb* adlı eser olduğunu gördük. *Risale-i Seyyidî* isimli eserine ise maalesef ulaşamadık. Ayrıca *Şifâ-i Kulûb*'unda geçen bir konu hakkında bilgi verirken "Bu bahse müte'allik Hayret-nâme manzûmemüzde mezkûrdur" diyerek mevzuyla alakalı gerekli malûmatın *Hayretnâme* adlı manzumesinde olduğunu söylemektedir. Ancak yaptığımız araştırmalarda bu isimde bir yazmaya rastlamamakla birlikte *Hayretnâme*'yi de eserleri arasında zikredebiliriz.

Seyyidi'nin kaynaklarda tespit edilen eserleri aşağıda verilecektir:

1. Manzume-i Akâid: Seyyidi'nin bu eseri İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe'nin *Fıkh-ı Ekber*'inin tercümesidir. Manzum bir akaitname hüviyetinde olan eser, Gülsüm Özcan tarafından yüksek lisans çalışması olarak incelenmiştir. Bu eserde manzum olarak ele aldığı itikâdî konuları *Şifâ-i Kulûb* adlı eserinde mensur olarak -yer yer şiirlerine de yer vererek kaleme almıştır. Allah'ın birliği (tevhid ilkesi), Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ölümden sonraki yaşama, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna, hesap gününe, mizana, cennet ve cehenneme inandım demenin vacip olmasına, Allah'ın zatî ve fiilî sıfatlarına ve isimlerine ve Münkir-Nekir'in kabir sorusunun hak olacağı, kabirde ruhun cesede geri gelmesi, kabrin kâfirlere ve asi olanların azap vermesinin caiz olması vb. meseleler hakkında bilgilerin verildiği akaitname kimliğindedir (Özcan 2013: 19-20).

2. Hayretnâme Manzumesi: Seyyidi'nin kendi ifade ettiği *Şifâ-i Kulûb*'unda geçen "Bu bahse müte'allik Hayret-nâme manzûmemüzde mezkûrdur" şeklindeki ibareden hareketle onun böyle bir manzumesi olduğu söylenebilir. Fakat bu manzumeye dair kütüphane kayıtlarında herhangi bir işarete rastlamadık.

3. Manzûm Menâsik-i Hac: Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 001815-I numarada kayıtlı olan bu eserin ilk varağının da "Hâzâ Nazm-ı Menâsik-i Seyyidî" şeklinde başlık bulunmaktadır. 12 varaktan meydana gelen eserin ilk sayfasında altın yaldızlı mihrabiyeli, çift siyah, tek kırmızı cetvelle çerçevelenmiş ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Aynı müellif adına kayıtlı, 12b-25b varakları arasında bulunan ikinci bir eser bulunmaktadır. 25b varağındaki "Menâzil bâb-ı huccâcun menâsik emrini icmâl" mısraından ve içeriğinden dolayı bir Menâzil-i Hac'dır. Her iki eser, Halil adında bir müstensih tarafından 1122 /1710-11 yılında istinsah edilmiştir. Metnin muhtevasında haccın şartları, farzları, vacipleri, sünnetleri, mekruhlar ve haccı bozan yasaklar ele alınmaktadır. Konu başlıkları ise şöyledir: Fî-Beyân-i Vücûb-ı Şerâ'iti'l-Hac, Fî-Beyân-i Ferâ'izi'l-Hac, Fî-Beyâni'l-Vâcibât, Fî-Beyân-i Süneni'l-Mü'ekke, Fî-Beyâni'l-Mekruh, Fî-Beyâni'l-Müfsid... Bu eserin tam metnini Seydi Kiraz, bir makale çalışmasında neşretmiştir (Kiraz 2020: 10-18).

4. Menâzilnâme-i Manzume: Almanya Milli Kütüphanesi ms. or. oct. 1602 numarada kayıtlı olan nüsha Seyyid mahlaslı bir şair tarafından yazılmış menazilnâme türünde bir eserdir. Eser üzerine detaylı bir inceleme yapan ve tam metnini yayımlayan Donuk, muhtevası hakkında şu bilgileri vermektedir.

"Menazilnâmede menzil bilgileri dışında işlenen konular şu şekildedir: şairin çocukları ve diğer insanlar için dua etmesi (3-5. beyit), devrin âlimlerinin haktan ayrılması, zâlimlere meyletmesi (13-18. beyitler), Arapların Dile şehrinin helak etmesi (26-28. beyitler), insanların namaz kılmaması (33-37. beyitler), din ve tarikatın gereğini yapmayan kişilere veli denmesi (38-40. beyitler), cehaletin zararı (48-49. beyitler), nesep, mal ve makamla övünmenin yersizliği (50-52. beyitler), Allah'a yakarış (54-55. beyitler), hâkimlerin rüşvet alması, her yeri rüşvetin sarması (56-58. beyitler), Kızılbaşların her yerde olması (59-61. beyitler), okura nasihat (62-63. beyitler), Allah'a yakarış (77. beyit), şairin yolculukta çektiği sıkıntılar (86-87. beyitler), Hz. Muhammed'e duyulan sevgi (91-95. beyitler), Allah'a yakarış ve hacılardan dua talebi (96-97. beyitler), Ravza-i Mutahhara'nın fiziksel özellikleri hakkında bilgi (98-102. beyitler), her yerde

Kızılbaş görmenin verdiği üzüntü (103-105. beyitler), Allah'a günahların affı için yakarış (106-108. beyitler), şairin Medine'de başından geçen olaylar (109-111. beyitler), makam sevgisi hastalığı (112-113. beyitler), zulmün olduğu yerden velilerin uzaklaşması (114. beyit), midesine haram lokma girenin göreceği zarar (115-116. beyitler), cehaletin zararı, işlerin Allah'a kalışı (117-120. beyitler), cehaletin ve hayâsızlığın âlemi sarması (125. beyit), günahlardan uzak durmak gereği (134. beyit), Mescid-i Harâm'ın fiziksel özellikleri hakkında bilgi (135-139. beyitler), Kızılbaş'ın yaptığı kötülükler, hâkimleri rüşvetle kandırmaları (139-141. beyitler), dünyanın rüşvetle dolması (141. beyit), Mehdi zamanının yaklaşması (142. beyit), kutsal yerleri görmenin verdiği mutluluk (143. beyit), hacılardan dua beklentisi (144. beyit)." (Donuk 2019: 141-142)

5. Dinî Manzumeler: Bu dinî manzumeler, Manzûm Menâsik-i Hac (1b-12b), Manzum Hac Menâzîlnâmesi'nin de (12b-25b) içinde yer aldığı Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 001815-I numarada bir mecmuanın içerisinde kayıtlıdır. Manzumeler mecmuanın (25b-35a) numaralı varakları arasında yer almaktadır. Mecmuanın varakları altın yaldızlı mihrabiye, konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mecmuanın sonunda yer alan kayda göre eserin müstensihisi Halil adında bir kişidir, hicri 1123 tarihi Safer ayında istinsah etmiştir. Mecmuanın içerisinde "Hazâ Nazm-ı Peygamberân-ı Aleyhi's-selâm", "Nazm-ı Çehâr Yâr", "Beyt-i Nazm-ı İmâm-ı Azam Hazretleri", "Nazm-ı Ravzâ-i Mutahhara", "Nazm-ı Mekke-i Mükerreme Şerrefehâllâhu" başlıklı manzumeler yer almaktadır. Bu eserin tam metnini İdris Söylemez, bir makale çalışmasında neşretmiştir (Söylemez 2020: 39-47).

6. Şifâ-i Kulûb: Seyyidî'nin bu mensûr eserini 122 bölüme taksim ettiği, büyük bir kısmı nesir olmakla birlikte zaman zaman eserinde manzûmelere de yer verdiği gözlemlenmektedir. "*Şifâ-i Kulûb*" muhteva açısından bir Müslümanın bilmesi gereken itikâdî ve ahlâkî konular hakkında malûmât veren bir akaitname kimliğindedir. Seyyidî, XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bozulmaya başlayan askerî, siyasal ve sosyal sahalardaki kurumlarının yanı sıra avam arasındaki temel inanç sistemi ve dinî bilgilerine karşı tepki niteliğindeki fikirlerini eserinin temeline binâ etmiştir. Daha evvelden İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin

akâitnâme eserlerinden biri olan *Fıkh-ı Ekber*'ini *Manzûme-i Akâid* ismiyle tercüme etmiş olan Seyyidî -ki *Manzume-i Akaid* adlı eserinde farklı kaynaklardan da tercüme yapılmıştır- kaleme aldığı "*Şifâ-i Kulûb*" adlı eserinde de aynı konuları mensur olarak kaleme almış ve önceki şiirlerini de eserine almıştır. Yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde tespit edebildiğimiz kadarıyla 28 nüshası mevcut olan eserin nüsha sayısına da bakıldığında devrinde epey ilgi gördüğünü ve müstensihler tarafından çok sayıda çoğaltıldığı söylenebilir. XVI. yüzyılın büyük âlimlerinden birisi olan Birgivî'nin takipçisi konumunda olan Seyyidî, yaşadığı dönemde meydana gelen Kadızâdeliler-Sivâsiler arasındaki dinî münakaşanın tarihine ışık tutacak bilgiler vermektedir (Kaçar 2018: 83-88).

Bu çalışmada *Şifâ-i Kulûb*'un, XVI. yüzyıla düşünceleriyle damgasını vuran Birgivî Mehmet Efendi'nin *et-Tarikatü'l-Muhammediyye* adlı eserinin bir tercümesi olduğu görüşüyle alt başlıkta buna dair tespit ettiğimiz deliller ışığında değerlendirilecektir. Arapça olarak kaleme alınan *Tarikat-i Muhammediyye*'nin tahte'l-lafz (kelimesi kelimesine) Mehmet Fatih Güneş tarafından tercüme ve ilavelerle 2017 yılında basılan Türkçe tercümesinden yararlanarak mukayese gerçekleştirilmiştir.

2. Seyyidî'nin *Şifâ-i Kulûb*'u İle Birgivî Mehmet Efendi'nin *Tarikat-i Muhammediyyesi*'nin Mukâyesesi

Osmanlı dönemi eser üretimi ekseninde "sebeb-i telif" denilen kısımda eserin yazılış sebebini açıklayan müellifler, eserin telif veya tercüme olduğuna dair de bilgiler sunmaktadır. Bazen bu bilgiler tutarsız olabildiği gibi araştırmacıları da yanlışla sürüklemiş, çalışmalarını çıkmaza yönlendirmiştir. Bazen de kimi müellif, sebeb-i telif kısmını kaleme almadan doğrudan eserini yazmaya koyulmaktadır. İnceleyeceğimiz *Şifâ-i Kulub* de sebeb-i telif kısmı olmadan konuya girilmiş bir eserdir. Biz de bu eseri muhtevası üzerinden *Tarikat-i Muhammediyye* adlı eserle mukayese ederek fikirlerimizi beyan edeceğiz.

İki eserde söz konusu edilen haset bahsinde, hasedin ne olduğu izah edilerek İblis ve Firavun arasında gerçekleşen bir rivayet misal gösterilmiştir:

“Hased; kişinin, dînî ve dünyevî işlerine faydası olan ve âhiretine de bir zararı dokunmayan Allah’ın lütfettiği bir nimetin, sahibinin elinden gitmesini veya o nimetin o şahsa ulaşmamasını istemektir. Aynı zamanda bu şekil haset etmeyi sevmek ve kötü görmektir.” (Güneş 2017: 301)

“Hased neye dirler? Âhirete zararlı şalâh-ı dînî vü dünyevîsi olan bir âdemden Rabbü’l-‘âlemînüñ ni‘metinüñ zevâlini yâhûd ol ni‘met-i mezkûreye ulaşmamasını murâd itmek ve ulaşamayup zâ‘il olduğunu sevmek.” (MK A 1980/2: 62b)

Yine haset bahsinde Firavun ile İblis arasındaki hikâyeyi naklederken aşağıdaki gibi bir aynîlik göze çarpmaktadır:

“Rivâyet edilmiştir ki: İblîs, Fir’avn’un evinin kapısına gelip kapıyı çaldı ve girmek için izin istedi. Firavun: ‘-Kim o?’ diye sordu. İblîs: ‘-Ben’ dedi, sonra da: ‘-Şayet sen bir ilâh olsaydın, kapıyı kimin çaldığını da bilirdin?’ dedi. Bunun üzerine Firavun: ‘-Gir içeri ey mel’ûn!’ dedi. İblis içeri girdiğinde, Firavun ona: ‘-Yeryüzünde benden ve senden daha kötü kimseyi tanır mısın?’ diye sordu. İblis şöyle cevapladı: ‘-Evet, hased edendir...’ (Güneş 2017: 301)

“Bu bir sıfatdur ki şeytân-ı la‘în Fira‘vn-ı la‘în [ü] mühîn ile görüşüp “Senden benden eşedd kim var?” su‘âllerin itdükde ikimizden yaramaz erbâb-ı haseddür didüğü hikâye-yi ğarîbesi temşîlât-ı ‘acîbesi ile manzûmemüzde mezkûrdur. Mufaşşalan beyân olunan ebyâtdan bir sâtırın yazalım, pekçe nefred murâd idenler bulsunlar, kışşadan hışşe alsunlar.” (MK A 1980/2: 62b-63a)

Hasedin zararlarından bahsederken Birgivî ve Seyyidî, hasedin zararları ile ilgili sekiz başlığı aktarmışlardır. Ancak Birgivî, konu başlıklarını ayet ve hadislerle açıklamaktadır, Seyyidî ise yalnız isim olarak değinmektedir:

“Hasedin zararları sekizdir: 1. İbâdeti Fesâda Uğratar, 2. Günah İşlemeye Sevkeder, 3. Şefâatten Mahrûm Olmaya Sebep Olur, Cehenneme Girmeye Sebep Olur, 5. Başkasına Zarar Vermeye

Sevkeder, 6. Faydasız Yere Eziyet Çekmeye Sebep Olur, 7. Kalbin Körelmesine Sebep Olur, 8. Mahrumiyet ve Aşırılık.” (Güneş 2017: 310-315)

“Zararı sekiz. Evvelâ kızb ü gıybetе çeker. İkinci ifsâd-ı t̄â'ate çeker. Üçüncü şefâ'atden mahrûm olmağa çeker. Dördüncü cehenneme girmege çeker. Beşinci âhar mü'mine zarara. Altıncı çok zahmete çeker. Yedinci qalb qararmağa çeker. Sekizinci cemî' maqşûdından mahrûm olup hırmân-ı hizlâna çeker.” (MK A 1980/2: 65a)

Hasedin ilmî ilaqlarının anlatıldığı kısımda, iki eserde de konunun izahı şu şekildedir:

“Hasedin, hased edilen kişinin dîn ve dünyasına bir zararının olmadığını, aksine faydasının olduğunu, fakat hased edene her iki yönden de zararlı olduğunu bilmendir.

Hasedin dîn açısından sana olan zararına gelince: Hased etmekle sen, Allah Teâlâ'nın takdîrine karşı çıktın, kullarına taksîm ettiği nimeti ve uyguladığı adâleti beğenmeyip inkâr ettin, mü'min bir kardeşine nasîhat etmeyi terk ederek ihânet ettin. Hâlbuki ihânet etmek harâm, nasîhat etmek vâcibtî.

Hasedin dünya açısından sana zararına gelince: Gam, hüznü ve ruhî sıkıntılarının içerisinde bocalamandır.” (Güneş 2017: 315)

“İlacı üç. Evvelâ hasedüñ dîn ü dünyâya zararını ve hased itdüğü mü'mine nefi'ini bilmek. Dîn zararı Rabbüñi qazaba getürüp kısmetini ve 'adlini girye görüp istinkâr itmek ve mü'min qarındaşına nasîhat farz iken harâm olan sıfat-ı gışşı irtikâb itmek. Dünyâ zararı gamm u hemm çekmek ve hüznüden bir ân hâlî olmamaq.” (MK A 1980/2: 63a)

Hasedin amelî ilaqlarının anlatıldığı kısımda ise iki eserdeki tercümelemler şu şekilde yapılmıştır:

“Hasedin gerektirdiği şeyin qarşıtını nefse zorla yaptırmaktır. Hased, sahibini hased ettiği kişiye qarşı kibirlenmeye

sevkediyorsa, kişi dilini onu methetmeye zorlamalıdır. Hased, sahibini hased ettiği kişiye karşı kibirlenmeye sevkediyorsa, nefsini ona karşı tevâzulu davranmaya ve afvını dilemeye zorlamalıdır. Hased sahibini hased edilene iyilik yapmasını engelliyorsa, ona karşı daha fazla iyilikte bulunmalıdır. Hased, sahibini hased ettiği kişiye beddua etmeye sevkediyorsa, ona karşı daha fazla iyilikte bulunmalıdır.” (Güneş 2017: 316)

“İkinci ‘amelîdür a’nî nefsinüñ hilâfı zemm itmek isterken medhe, kibr itmek isterken tevâzu’a, ihânet murâd iderken i’ânete, bed-du’â itmek murâd iderken du’aya tekellüf itmek ‘amelen ‘ilâcdur.” (MK A 1980/2: 63a)

Hasedi söküp atacak ilaç ve sebeplerin anlatıldığı bölümde bizim sadece konu başlıklarını verdiğimiz, aslında Birgivî’nin bu başlıkları teker teker açarak anlattığı görülmektedir. Seyyidî ise eserinde bu kısmı kısa cümlelerle okuyucuya aktarmaktadır:

“Bu ilacı bilmek için, hasedin sebeplerini ve bu sebeplerin giderilme yollarını bilmeye ihtiyaç vardır. Bu sebepler şunlardır: 1. Taazzüz (Büyük ve Güçlü Görünmeye Çalışmak, 2. Tekebbür (Kibirlenmek), 3. Başkasının Elindeki Nimetin Kaybına Sebep Olmak, 4. Sadece Riyâset (Lider Olma) Sevgisi, 5. Nefsin, Kötü ve İnsanlara Karşı Hayrı İstemekte Cimri Olması, 6. Kin” (Güneş 2017: 316-318)

“ilâc-ı kal’i a’nî sebebini bilüp kökinden izâle itmek. Sebebi kaç? Altı. Evvelâ ta’azzüz ne demek üzerine şakîl olmağ ba’zı emşâli ‘ilmen ve vilâyeten ve mâlen ileri gitse vaz’larına taḥammül idememek. İkinci tekebbürlik ne demek bildüğü âdemlerden biri bir ni’mete vâsıl olsa câ’iz ki mütâba’at itmez ve ḥıdmet itmez ol ecilden zevâlin ister. Üçüncü ğayrınuñ ni’meti kendinüñ maḳşûdınuñ fevtine sebep olmağ. Dördüncü mücerred ḥubb-ı riyâset benim mişlim olmasın her hâlde dir. Ve hem kendüne mişl ‘ilmen ve mâlen bir âdem işitse ḥazḫ itmeye aḳşâ-yı ‘âlemde olursa da ve mevtinden ḥazḫ ide ehl-i menâşib gibi ğâliben bu şıfatdan ḥâlî olanlaruñ Rabbüm ‘âlî maḳâma çıkara, bu şıfatda olanları tevbe vire çıkara ve illâ lâyıkınca her birini bir mekâna çökere âmîn. Beşinci ḥabîşü’n-nefs olmağ ve baḫîl olmağ ğayruñ

ni'meti a'nilsa hazz itmez hasedüñ aqbehidür ve 'ilâc yönünden ve giderme yönünden a'seridür ya'nî pek gücdür keenne küfrüñ ucıdur. Altıncı hıkkddur a'nî kîn tıtmak." (MK A 1980/2: 63b-64a)

Rıyanın beş çeşit olduğunu ifade eden Birgivî bunu maddeler halinde değinirken, Seyyidî ise *Şifâ-i Kulûb*'unda "Fî Beyâni Aksâmi'r-Riyâ" başlığında kısa cümlelerle söylemektedir:

"Riyâ beş kısımdır: 1. İtikadî, katıksız riyâ, 2. Dünyevî riyâ, 3. Âhîret talebinin beraberinde bulunduğu fakat dünyevî meselelerin daha baskın olduğu riyâ, 4. Âhîret talebi ile dünyevî taleplerin eşit olduğu riyâ, 5. Âhîret talebinin dünyevi taleplere göre daha az olduğu riyâ." (Güneş 2017: 213)

"Riyâ beş kısımdur. Evvelâ şırf riyâ. İkinci ğâlib riyâ. Üçüncü müsâvî riyâ. Dördüncü mağlûb riyâ. Beşinci bir ğarâz-ı şer'isiz âhere i'lâm ile riyâ." (MK A 1980/2: 57b)

Rıyaya vesile olan hususlarda ise Birgivî'nin konu hakkındaki misallerinin daha çok olduğunu görmekteyiz. Seyyidî de "Fî Beyâni Mâbihi'r-Riyâ" başlığında alıntılacağı birkaç örnekle konuyu açıklamaktadır:

"Bedenin riyâsı: a. Az yiyip çok ibâdet ettiğine ve âhîretten çok fazla korktuğuna delâlet etsin diye bedeninin zayıflığını açığa vurmak, b. Geceleri uykusuz kaldığına ve dînî meseleler hakkında çok üzüldüğüne delâlet etsin diye benzinin sarardığını açığa vurmak, c. Oruç tuttuğuna, açlığa tahammülsüzlüğüne, şeriate saygı gösterdiğine delâlet etsin diye dudaklarının kuruduğunu göstermek, d. Sesi alçaltmak; bıyıkları kısaltmak, başını öne eğmek, hareketlerinde ağırbaşlı görünmek ve benzeri davranışlar." (Güneş 2017: 213-214)

"Evvelkisi beden ile, tuğaın debertmekle, az yir ancak disünler diyü zebûnluğ göstermek ile, sesin alçağ itmek ile, riyâyı ehl-i dînde ve ehl-i dünyâda cemî' eşyâsın güzel göstermek ile." (MK A 1980/2: 57b)

“Giyim kuşam: a. Sünnete uyduğunu göstermek ve farklılığı sebebiyle gözlerin kendisine çevrilmesini sağlamak için baldırın yarısına kadar gelen, (astarsız olduğu için vücudu rahatsız eden) yün ve kalın elbise, taylasan ve benzeri şeyler giymek, b. Dînî görevlerini tam olarak yerine getiremediğinden üzüntüye boğulduğunu, c. Dikmeye ve yıkamaya zaman bulamadığına veya tevâzû sahibi olduğuna, nefisini kırdığına, fakîr ve zâhid olduğuna delâlet etsin diye eski ve kirli benzeri ve elbiseler giymek gibi...” (Güneş 2017: 214)

“İkincisi kıyâfet ile şûf geymek ile ve kalın ve yamalı geymek ile ve halk baña teveccüh itsünler diyü taylasan ve kirli ve yırtık eşvâb geye.” (MK A 1980/2: 57b)

“Hitabet: a. İlmin çokluğunu göstereceğini diye hikmetli bir şekilde vaaz etmek, konuşmak, b. Sahabelerin hallerine tam manasıyla vakıf olduğu görünsün diye hadisler rivayet edip geçmişle ilgili olaylardan bahsetmek, c. Zikrederken belli olsun diye dudakları hareket ettirmek, d. İnsanların gördüğü yerlerde; emr bi'l-mar'ruf ve nehy ani'l-münker yapmak, kötülöklere karşı öfkesini açığa vurmak, insanların günaha yaklaşmasından dolayı üzüntüsünü göstermek, e. Kur'ân okurken hüznüne ve korkusuna delalet etsin diye ses tonunu değiştirmek, f. Kur'ân'ı ve hadisleri ezbere bildiğini ve büyük âlimlerle görüştüğünü iddiâ etmek, g. Yaptığı ibâdetleri insanlara anlatmak, h. Kendisinin de görüş (ve bilgi) sahibi olduğu bilinsin diye hadis rivayet edenlerin yaptıkları rivayetlerde veya hadisin sıhhatinde veya lafzında bir yanlışlığın olduğunu iddia ederek hadisi rivayet edene itiraz etmek, i. İlimde ve dinde insanlara sütün görünsün diye hasmını susturmak maksadıyla (ilmî sahada) mücadele ve münazara etmek gibi” (Güneş 2017: 215-216)

“Üçüncüsü kavil ile riyâ ve va'z u hikmet ile nutk u aḥbâr-ı âşâr ile keşiret-i 'ilmi i'lâm için ve halk arasında emr-i ma'rûf ve nehy-i münker ve izhâr-ı ğâzab li'l-münker ider ve akrânından ba'zı kimseleri kılllet-i 'ilm ile ve naklinde izhâr-ı ḥalel ile fevkinde kimse yok ancak disünler diyü bu miqdâr riyâ ehl-i dînü'dür ve ehl-i dünyânun eş'âr ile ve izhâr-ı belâğat ü feşâḥat ile olur.

Rabbüm cümle ümmet-i Muḥammedi ḥalâş eyleye âmîn.” (MK A 1980/2: 58a)

“Namaz kılanın; yalnız başına kılarken yapmadığı halde insanların huzurunda iken kıyâm, rükû ve secdelerini uzatması ve ta'dil-i erkâna riayet ederek başını önüne eğip sağa sola bakmadan hareketsiz ve sâkin durduğunu göstermesi, ayakları ve bedeni dümdüz yapması gibi... Diğer ibadetleri de sen buna kıyas et.

Dünya ehlinin (bu konudaki) riyası, kibirlenmek, salınmak, adımları birbirine yaklaştırmak (kısa adımlarla yürümek), etek uçlarından tutmak ve benzeri şeylerdir.” (Güneş 2017: 2016)

“Dördüncü 'amel ile riyâ namâz kılan âdem kıyâmını ve rükû'ını ve sücûdını ve ta'dil-i erkânını uzatmağ ile ve başın egüp sağa ve sola iltifâtı terk idüp veḳâr izhâr idüp yürümesini ve kıyâfetine ḥalk gördüğü yerde berâber idüp tenhâsında ḥilâfın itmek ile ve sâ'ir 'ibâdâtı buña kıyâs ile. Bu zıkr olunan ehl-i dîn geçinen kimselerün riyâsıdır, ehl-i dünyânun salınmak ve kibr idüp âdemin yab yab atup bindükde ve indükde eteklerin tutmak ile olur, cümlesinden cümlemizi ḥıfz ide rabbü'l-'âlemîn” (MK A 1980/2: 58a)

“Arkadaşlarının ve ziyaretçilerinin çokluğuyla sevinen, Cuma namazı ve davetlere giderken arkasında bir topluluğun yürünmesinden hoşlanan, bununla övünen ve “Bu kamil bir mürşiddir, müntesipleri çoktur” denilsin diyerek tek başına bir yere gitmeyenler gibi...

Dünya ehlinin (bu konudaki) riyası, “Muhakkak ki onun kudreti, gücü, serveti, köleleri ve hizmetçileri çoktur” denilsin şeklindedir” (Güneş 2017: 2017)

“Beşinci çok tevâbi' ve çok ziyaretçiler ile riyâ. Ol kimse gibi ki feraḥ ider, mesrûr olur çok olmaları ile cum'aya ve da'vete gitdükde tevâbi' eñsesinde gitmeleri ile iftiḥâr idüp yalıñuz gidememekle ḥalk ne çok etbâ' şâḥibi mürşiddür kâmil ancak disünler diyü ehl-i dînün riyâsıdır, ehl-i dünyâda ne çok kudret

ü kuvvet sâhibidür disünler diyü ider. ‘Akil olan tevbe ider, âhirete râhatla gider.’ (MK A 1980/2: 58a-58b)

Sosyal hayatın dengesi ile ilgili olmayan adetler üzerine altı başlıkta ele alarak Birgivî'nin bu başlığı ayet ve hadislerle açıklarken -ki biz sadece konu başlıklarına değindik- Seyyidî de kısa ve açıklayıcı cümlelerle ifade etmektedir:

“Bu bahis, şer’an izin verilip mubah görülen, fakat sosyal hayatın dengesiyle ilgili adetler hakkındadır. Bu adetler altı tanedir: 1. Mizah (Şakalaşmak), 2. Övmek; Medhin Caiz Olmasının Şartları: a. Kişinin Kendini Medhetmemesi, b. Medihte Aşırıya Kaçılmaması, c. Medhedilen Kişinin Fâsık Olmaması, d. Medhedilen Kişinin Gurura Kapılmayacağını Bilmek, e. Medhin, Haram Bir Gayeyi Elde Etmek İçin Olmaması, 3. Şiir, 4. Seci’ ve Fesahat, 5. Faydasız Söz Konuşmak, 6. Gereğinden Fazla Konuşmak.” (Güneş 2017: 586-599)

“Ya’nî ikinci nev’i aşl söyleyüp söylememek şoñradan olup geçinmek aña muhtâc olmayan altı. Evvelâ fazla söz ya’nî kıadr-i hâcetden ziyâde söz. İkinci mālāya’nî söz ya’nî fā’idesiz söz. Üçüncü medh ya’nî ögmek aşlı cā’iz beş şarta ri’âyet olunursa. Evvelâ kendü nefsinin ögmek bulunmaya, meger Rabbü’l-‘âlemîn’ün ni’metin haber virmegi yâ beytü’l-mâldan hakkını almak için ‘ilmini ve âharı kendüye uysun demek ve kendinden zulmi def’ itmegi murād ide. İkincisi yalana ve riyāya ve mu’ayyen olmayan mertebeye çekinmeye. Üçüncü öğülen âdemde fışk olmaya var iken ögen âdem ‘arş-ı rahmānı ditredür. Dördüncüsü öğülen âdeme kibr u ‘ucub u gurūr getürmeye. Beşincisi ögmek bir ğaraz-ı bâtl için olmaya yâhüd bir fesâda çekmeye, ecnebî içinde güzel hâtün ve emred oğlan müzâkeresin itme gibidür. Dördüncü şîr kızbden sâlim olursa. Beşinci seci’ tekellüfsiz olursa ednâ, tekellüf ile hâşıl olursa kalbde te’şîrde edhâl olmağla va’z u huṭbede müstehabdur didiler. Altıncı mizâh ya’nî laṭife itmek kızbe ve bir müselmānı korḳutmağā varmazsa.” (MK A 1980/2: 68a)

İki eserde de israfın sebeplerini altı başlıkta ele alınarak kısaca izah edilmektedir:

“İsrafın sebepleri altı tanedir: 1. Sefahet (Akıl Hafifliği), 2. Cehalet (Bilgisizlik), 3. Riya ve Sum'a, 4. Tembellik ve Avarelik, 5. İrade Zayıflığı, 6. Din Zayıflığı” (Güneş 2017: 395-396)

“İsrâfuñ sebebi kaç? Altı. Evvelâ sefeh a'nî 'aklı eksik olup hafif olmak. İkincisi israf ma'nâsına câhil olmak. Üçüncü riyâ ve sum'a. Dördüncüsü kesel ve ba'âlet. Beşincisi za'f-ı nefis 'avâm hâşâ hayâ dirler. Altıncısı za'f-ı dîn a'nî ihtimâm itmez ve 'ilâcına yapışmaz hâzret-i Rabbü'l-'Âlemîn hıfz eyleye tab'a mensüb sefehden, zîrâ 'ilâcî 'asirdür didiler ya'nî güçdür, hâzret-i Rabbü'l-'Âlemîn lu'f-ı ma'zından cümleyi hâlâş eyleye.” (MK A 1980/2: 61b-62a)

Dönemin tasavvuf ehlinin düşünce yapısını tenkit ettiği anekdotu aktaran Birgivî, zahir ile batın çatışmasını ele alır. Seyyidî ise bu bölümü anlama uygun olarak toparlamıştır:

“Zamanımızdaki bazı mutasavvıflar, yüce İslam'a muhalif olan bazı işlerine karşı çıkıldığında şöyle derler:

Bu işin haram oluşu zahir ilmine göredir. Biz ise batın ilmine bağlı olanlarız, bu iş batın ilminde helaldir. Sizler hükümlerinizi Kitab'dan alırsınız, bizler ise, Kitab'ın sahibi olan Muhammed'den alırız. Bize bir mesele zorlaştığı zaman, hükmünü direkt O'ndan sorarız. Kanaatimiz hâsıl olduğunda da onunla amel ederiz. Eğer bir kanaat hâsıl olmazsa bizzat Allah Teala'ya döner ve O'ndan alırız. Bizler, halvet ile ve şeyhimizin himmetiyle Allah Teala'ya ulaşırız. Böylece ilimler ilham şeklinde bize açılır. Bundan dolayı bizler Kitab'a, bir hocanın yanında okumaya ve mütalaaya ihtiyaç duymuyoruz. Allah Teala'ya ulaşmak, ancak zahir ilmi ve şeriatî terk etmekle olur. Şayet bizler batıl bir yol üzere olsaydık, (melekût âlemindeki) nurları müşahede etmek ve büyük peygamberleri (uyku ve uyanıklık halinde) görmek gibi bu yüksek haller ve yüce kerametler bizde meydana gelmezdi. Bizlerde mekruh veya haram bir iş meydana geldiğinde uykuda rüya ile uyarılırız, böylece helal ve haramı öğrenmiş oluruz. Bizler uykuda iken yapmayın diye ikaz edilmediğimiz için, sizin

haramdır dediğiniz bu yaptıklarımızı, bizler helal biliyoruz.”
(Güneş 2017: 80-81)

“Ve hâlbuki kibâr-ı evliyâdan İmâm Kuşeyrî hazretleri ıstılahımızda ahkâm-ı farza şerî'at ve ahkâm-ı nevâfile tarîkat ve bu ikisinden hâsıl olan zevk u şevke ma'rifet ve mâsivallâh, muhabbetini kalbden çıkarmağa hakîkat dirüz buyurmuşlar iken bir fâsık [u] fâciri bir mü'min-i kâmil naşsıla hürmeti şâbit ma'siyetde görüp ve şeytân-ı ahres olmadan hâzer idüp nehy-i münker itdükde bu 'ilm-i zâhirde hâramdur, 'ilm-i bâtında hâşâ helâldür diyen mühîne ve hâdim-i la'îne ve hâdim-i dîne küfr ile hükümlerinden mâ'adâ bu bâtıl sözde ve emşâli ki siz kitâb ile bilürsüz, biz rü'yâ ile bilürüz ve siz 'ilmi üstâddan alursuz, bizler bizzât rabbü'l-'âlemînden aluruz, eger hâram olsa biz vâkı'ada tenbîh olunurduk ve hâramı ve helâli vâkı'a ile bilürüz dimelerine tereddüd ü tevaqquf ü telebbüş idenlere ilhâd u zendeķa ile 'ulemâ-yı 'izâm hüküm itdiler ve mü'ellefât-ı keşîre kodılar gitdiler, muvaffak olan sözlerini tüttdilar, olmayanlar eñselerine attdilar hafazanallâhu te'âlâ ve evlâdenâ ve aḥbâbenâ ve aşdikânâ ilâ-âḥiri 'ömrinâ âmîn.” (MK A 1980/2: 54a)

Sonuç

Bu çalışmada XVII. yüzyılda yaşamış Seyyidî'nin hayatı ve eserleri hakkındaki görüş ve fikirlerimiz değerlendirilmiş, kaleme aldığı *Şifa-i Kulûb* adlı eseri de telif-tercüme eser bağlamında tetkik edilerek Birgivî Mehmet Efendi'nin *Tarikat-ı Muhammediyye* adlı eseriyle mukayese edilip irdelenmiştir. Bu doğrultuda:

Telif ve tercüme mefhumları günümüz araştırmacıları için, tasnif edilecek eserin teşhisini zorlaştıran bir görünüm içermektedir. Dolayısıyla Klasik Türk edebiyatı müelliflerinin o dönemdeki telif ve tercüme bakış açısındaki farklılık, model olarak tercüme ettikleri ve üzerine özetledikleri, ekledikleri veyahut çıkardıkları muhtelif bölümlerle yeniden üretimi sağlayan orijinal bir metin üretme noktasında kendi kimliklerini ortaya koymaktadırlar.

Abdullah Seyyidî eserini üretirken fikrî olarak bağlı olduğu ve akıl hocası statüsünde gördüğü Birgivî'nin *Tarikat-ı Muhammediyyesi'*nden

yukarıda ziyadesiyle örneklerini gösterdiğimiz birçok konu başlıklarını dâhil ederek eserinde tercüme etmiştir. Bu tercümenin hacmi sınırlı olup muayyen başlıklar altındaki görüşleri ve benimsediği dinî bilgileri serbest bir tercüme ile okuyucuya aktardığını gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla *Şifâ-i Kulûb*'a eklediği başlıklardan anladığımız kadarıyla bir metinde kelimelerin vurgularını, uzunluk ve kısalıklarını belirterek usulünce okunduğu tecvit ilmine dair “Fî Beyâni Tâ’-y1 Tavîle ve Tâ’-y1 Girt”, “Fî Beyâni İcmâli Kavâ’idi’l-Kur’âni’l-Azîmi”, ibadeti engelleyen dört marazın izah edildiği “Fî Beyâni’l-Mevâni’ Mine’l-İbâdâti Ve Hiye Erba’atün”, Basralı meşhur âlim ve zahit Hasan Basrî’de bulunan beş hasletin anlatıldığı “Fî Beyâni Hasâ’ili’l-Hamseti Fî Hakki Hasan El-Basrî Radiyallâhu Te’âlâ Anhu”, fukehanın imamet üzerine hemfikir olduğu sekiz şartın beyan edildiği “Fî Beyâni Şurûti İmâmet”, İslam fıkıh sahasında meşhur olmuş ve defalarca şerh ve tercümesi olan *Fıkhü’l-Keydânî*’den aldığı “Fî Beyâni Mefhûmâti Fıkhü’l-Keydânî” gibi başlıklar ve kısımları ekleyerek eseri tercümeler üstü bir boyuta taşıyarak bilhassa yeniden üretilmiş “telif” eser derecesine getirmiştir. Ayrıca her müellifin başvurduğu usul gereğince Hanefi fakihî ve müfessir Ali Kari’nin *Mişkât Şerhi*, Hindistanlı Hanefî fakihlerinden Âlim bin Alâ’nın fıkha dair Arapça eseri *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye* ve Hücetü’l-İslam Gazzali’nin kelim ve fıkıh ilimlerini kapsayan bir muhtevaya sahip *İhyâü Ulûmi’l-Dîn* gibi eserlere başvurarak kaleme aldığı *Şifâ-i Kulûb*’u, kendi görüşü etrafında ve o dönemdeki Kadızadeli zihniyetini yansıtan bir esere dönüştürmüştür.

Kaynakça

- ÇAPAN, Pervin (2005), Mustafa Safayî Efendi *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü’l-Âsâr Min Fevâ’idi’l-Eş’âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- DEMİRCİOĞLU, Cemil (2009), “Osmanlı Çeviri Tarihi Araştırmaları Açısından “Terceme” ve “Çeviri” Kavramlarını Yeniden Düşünmek”, *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, 33, 159-177.

- DONUK, Suat (2019), "Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi ve Manzum Hac Menâzilnâme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 123-169.
- GÜNEŞ, Mehmet Fatih (2017), *Tarikat-i Muhammediye*, Trabzon: Kalem Yayınları.
- KAÇAR, Mücahit (2018), "Kadıızâdelilerin Din Ve Ahlâk Anlayışını Yansıtan Bir Eser: Seyyidî'nin Şifâ-i Kulûb'u", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 77-96.
- KİRAZ, Seydi (2020), "Konyalı Seyyid Mehmed Efendi'nin Manzum Menâsik-i Hacc'ı", *Külliyat: Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 10, 1-21.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1984), *Divan Edebiyatı: Kelimeler, Remizler, Mazmunlar, Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- ÖZCAN, Gülsüm (2013), *Manzûme-i Akâid-i Seyyidî (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), İstanbul.
- PAKER, Saliha (2014), "Terceme, Te'lîf ve Özgünlük Meselesi", (Editör: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme Ve Şerh*, İstanbul: Klasik Yayınları, 36-71.
- SEYYİDÎ, *Şifâ-i Kulûb*, Ankara Milli Kütüphane, No. 06 Mil Yz A 1980/2.
- SEYYİDÎ, *Şifâ-i Kulûb*, Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah Bölümü, No. 387/1.
- SEYYİDÎ, *Manzûme fi'l-Ahlâk*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, No. 03533.
- SEYYİDÎ, *Manzûme fi'l-Ahlâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 03644.
- SEYYİDÎ, *Dînî ve Ahlâkî Bir Manzûme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, No: 03460.
- SÖYLEMEZ, İdris (2020), "Konyalı Seyyid Mehmed Efendi'nin Dinî Manzumeleri", *Külliyat: Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 12, 35-48.
- YAZAR, Sadık (2011), *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

Ek:

"Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi 297.58 İSC numarada kayıtlı Şifâ-i Kulûb'un ilk sayfasında (1b) 'Muhammediyye Şerhi' notu bulunmaktadır."